

**ДІЯЛЬНІСТЬ І.ОГІЄНКА ЩОДО УКРАЇНІЗАЦІЇ ЦЕРКВИ
В ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ УНР (1919-1920 рр.)**

У статті зроблено спробу висвітлити національно-церковний аспект діяльності І.Огієнка в революційний період 1919-1920 рр.

Ключові слова і словосполучення: національна церква, І.Огієнко, Українська революція.

Проголошення суверенітету України та процеси національного відродження спонукають істориків до дослідження місця та ролі релігійного чинника в державному будівництві, а також діяльності визначних діячів національної церкви. Відтак метою даної статті є висвітлення національно-церковного аспекту громадсько-політичної діяльності І.Огієнка в період Директорії УНР (1919-1920 рр.). Окремих фрагментів зазначеної теми торкалися у своїх працях З.Тіменик [1-2], І.Тюрменко [3], М.Тимошик [4] та В.Ляхоцький [5].

В українському суспільстві, яке здебільшого було репрезентовано глибоко релігійним селянством [6, с.89, 94], величезне значення мало церковне життя. Храм на селі був не тільки осередком відправлення культових ритуалів, але й провідною приходською установою з багатьма суспільно-громадськими функціями. Крім духовного центру, церква виконувала роль місця соціальної комунікації, інформації, пропаганди і мала значний вплив на свідомість селян. Тому російський царизм та церковники підпорядкували собі українську церкву, русифікували її і примусили служити імперським інтересам. Вся релігійна література видавалася лише старослов'янською та російською мовами, священики, пройшовши зросійщену школу не вживали у проповідях українську народну мову, а лише старослов'янську, якої широкий загал селянства не розумів. Церковне діловодство, а часто й спілкування духовенства з паствою велось російською мовою. Таким чином, церква в Україні стала провідником великоросійської політики національної нівеляції українства.

З початком революційних подій у 1917 р. розгорнувся й український церковний рух, але Центральна Рада, де переважали соціалісти, недооцінювала його значення і не надавала йому необхідної підтримки. І.Огієнко вважав ігнорування релігійного чинника помилкою українських провідників, оскільки «церква і народ були в руках духовенства», а керівництво Центральної Ради не залучило до процесів національного відродження цієї впливової суспільної верстви, яка «вже починала розуміти українську національну ідеологію» [7, с.3]. Гетьманський уряд більше розумів вагу церкви для будівництва української державності. При ньому було засновано Міністерство Культів, а 12 листопада 1918 р. проголошено автокефалію Української Церкви [8, с.502].

Після повалення гетьмана Директорія підтвердила автокефалію, видавши 1 січня 1919 р. закон «Про вищий уряд Української Автокефальної Православної Церкви» [9, с.44]. Але через постійні військові дії уряди Директорії не могли приділяти церковним справам належної уваги і даний закон фактично не впроваджувався в життя.

В добу Директорії національна свідомість селянства була на досить низькому рівні і до української державності воно ставилось індивідуально, а іноді й вороже. До цього призвів гетьманський репресивний режим, при якому катування селян провадилось від імені Української Держави [10, спр.116, арк.6-7]. Тоді ж, в період кривавих революційних подій, класового та національного розколу суспільства, корінної ломки звичного укладу життя та нівеляції моральних цінностей, селяни шукали порятунку у релігійних цінностях. У 1919 р. під час певного релігійного підйому зріс і авторитет священників [11, спр.30, арк.2]. Звернувши увагу на зазначений соціальний феномен, керівництво УНР намагалось використати для державного будівництва цю поважну і впливову на селі силу. Дану справу було доручено І.Огієнку. Хоч він і не поділяв багатьох політичних принципів соціалістичного уряду, все ж, попри ідеологічні розбіжності, І.Огієнку, як справжній патріот України згодився з 15 вересня 1919 р. зайняти посаду Міністра Культів [12, спр.2, арк.2] (з 18 вересня Міністр Ісповідань). Людина виключно ділова і працьовита, І.Огієнку одразу взявся за справу. Згідно своєї концепції, за якою мова — це форма культурного і національного життя народу, це «форма національного організування», і саме тому їй треба приділити основну увагу в національному русі, [13, с.239-240] він розпочав свою діяльність з вирішення мовних проблем, з українізації церковного життя. Завдяки цьому І.Огієнку мав на меті церкву, як провідника москвофільства, перетворити в церкву — провідника української національної ідеї, підпору в державотворчій роботі. Важка це була справа, оскільки у той час більшість священників байдуже ставились до української державності або активно протидіяли їй [11, спр.30, арк.2]. Стояло нелегке завдання зробити церкву українською і поставити її на службу українському народу. У своїй відозві «До українського народу від Міністра Ісповідань» І.Огієнку закликав до єднання в будівництві УНР і її автокефальної церкви. Священників він закликає звертатись до парафіян рідною українською мовою та правити службу божу з українською вимовою [11, сп.29, арк.8]. І.Огієнку, як державник, чудово розумів, що важливим засобом зростання національної свідомості, позитивним чинником духовного та культурного життя українського народу є обов'язкове вживання української мови у релігійному житті.

Хотілося б відзначити, що І.Огієнку, будучи глибоко віруючою православною людиною, все ж стояв на позиції церковного плюралізму, свободи віросповідання та рівноправності конфесій. Зважаючи на те, що протягом століть український народ був роз'єднаний у різних державах і західна його гілка сповідує греко-католицизм, І.Огієнку вважав своїм обов'язком передусім сприяти національному єднанню

українців, тому зазначав, що «український нарід по вірі може бути ким він хоче, але він завше повинен залишатися українським народом» [11, сп.29, арк.8]. Таким чином, ідея національної Соборності була для І.Огієнка вищою, ніж релігійні відмінності.

І.Огієнко створив при Міністрі Ісповідань спеціальну Раду, на якій обговорювалися нагальні проблеми українського церковного життя. Найпершим завданням була українізація церкви, знищення русифікаторських впливів, проведення служби Божої з українською мовою. Але значною перешкодою цьому була відсутність україномовних текстів сакральних книг [11, спр.3, арк.3]. 1 жовтня 1919 р. при Міністерстві Ісповідань утворено комісію для перекладу Святого Письма і богослужбових книг українською мовою [11, спр.2, арк.6]. Аналізуючи історію України, І.Огієнко зробив висновок, що релігійне життя українського народу завжди тісно було пов'язане з життям політичним, і російський царизм використовував церкву для пропаганди та закріплення свого політичного режиму. Тому основне своє завдання він бачив у дерусифікації та реорганізації церковного життя на основах національних. І.Огієнко писав, що необхідно «дати українському народу можливість хвалити бога на рідній мові й святим письмом підтримувати в ньому певність в його національній індивідуальності, вести його від темряви занепаду до світла самосвідомості, щоб і в храмі він бачив, що живе український нарід, що жити він може і жити буде» [11, спр.26, арк.3-4.].

До справи перекладу сакральних книжок І.Огієнко підходив відповідально і ґрунтовно. Переклад мав робитися не з російських текстів, а безпосередньо з першоджерел. До перекладу ставилась вимога, щоб він був не тільки точним філологічно, але й поетичним. Для цього вирішено залучити до співпраці науковців, мовознавців, істориків, археологів та ін. [11, спр.26, арк.4 зв.]. Уряд УНР підтримав І.Огієнка і виділив 13 жовтня 1919 р. на проведення в життя українізації служби Божої 264 тис. гривень, а 23 жовтня на видання українських текстів богослужбових книг ще 4 млн. гривень [14, спр.9, арк.60 зв., 66 зв.].

І.Огієнко чудово усвідомлював, що провести українізацію при тогочасному рівні національної обізнаності більшості священників про національно-культурні справи неможливо. Тому він створив при богословському факультеті Кам'янець-Подільського університету короткотермінові курси українознавства для духовенства. З 10 жовтня 1919 р. вони розпочали свою роботу. В програму курсів входили: 1) українська мова церковного тексту; 2) українська церковна історія; 3) історія України; 4) історія українського письменства; 5) географія України [11, спр.32, арк.2-3]. Як видно, виклади курсів не заціклювались виключно на церковно-освітніх справах, але й давали знання з різних дисциплін, що значно розширювало кругозір священнослужителів.

Для того, щоб зробити церкву українською за духом, потрібно було зламати шалений опір чорносотенних, антиукраїнськи налаштованих церковників. Духовні консисторії та єпархіальна влада, склад

яких залишався незмінним з царських часів, часто саботували розпорядження української влади і відверто шкодили Українській Республіці. Для забезпечення виконання розпоряджень уряду УНР у справах релігійного життя І.Огієнко розробив законопроект «Про інспекторів Міністерства Ісповідань при духовних консисторіях», [11, спр.2, арк.19-20], який мав запровадити суворий контроль над діяльністю цих єпархіальних органів. За наполяганням Міністра Ісповідань 22 вересня 1919 р. було оголошено указ Подільської Духовної Консисторії до духовенства про переведення діловодства на українську мову [11, спр.33, арк.44].

Через несприятливі обставини закон Директорії «Про вищий уряд УАПЦ» не впроваджувався в життя. Лише з приходом у Міністерство Ісповідань І.Огієнко вживає заходи для інституалізації УАПЦ та утворенні її ієрархії на чолі з церковним Синодом [11, спр.3, арк.9 зв.]. За його наполяганням 7 жовтня 1919 р. Директорія своїм декретом оповістила про заснування Українського Священного Синоду, як найвищого органу управління українською православною церквою [12, спр.4, арк.10]. З 14 жовтня цей орган розпочав свою роботу [15]. Одночасно І.Огієнко зробив ряд кроків для забезпечення канонічності української церкви в міжнародних релігійних православних колах. З цією метою розпочато листування з послом УНР у Туреччині про клопотання щодо визнання УАПЦ східним патріархом. Разом з тим він звернувся до посла УНР в Румунії з проханням прозондувати ґрунт, чи можливо там висвятити двох єпископів-українців [11, спр.31, арк.1]. Але надалі, через поразку українського війська та втрату урядом УНР контролю над територією України, праця І.Огієнка по становленню УАПЦ і розширенню її впливу на паству відбувалась у несприятливих умовах польської окупації. А в 1920 р. йому довелося покинути Батьківщину та виїхати за кордон. Все ж, енергійна національно-церковна робота І.Огієнка у Кам'янець-Подільський період дала значний поштовх для подальшої діяльності УАПЦ, як церкви, що відіграла значну роль у піднятті національної свідомості українського народу.

Список використаних джерел:

1. *Тіменюк З.* Митрополит Іларіон (Огієнко) про церковну автокефалію як процес: методичний аспект // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. — Кам'янець-Подільський, 1997.
2. *Тіменюк З.* Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Життєписно-бібліографічний нарис. — Львів, 1997.
3. *Гурменко І.* Державницька діяльність Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). — К., 1998.
4. *Тимошик М.* «Лишущ навіки з чужиною». Митрополит Іларіон (Іван Огієнко і українське відродження). — Вінніпег-Київ, 2000.
5. *Ляхоцький В.* Просвітитель. Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). — К., 2000.
6. *Мірчук І.* Світогляд українського народу. Спроба характеристики // Генеза. — 1994. — №2.

7. *Огієнко І.* Рятуння України: на тяжкій службі своєму народові // Віра і Культура. — 1966. — Ч.12.
8. *Полянська-Василенко Н.* Історія України. — К, 1992. — Т.2.
9. *Зінченко А.* Благовістя національного духу. Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. — К., 1993.
10. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України* (далі — ЦДАВО України). — Ф.538. — Оп. 1.
11. Там само. — Ф. 1072. — Оп.1.
12. Там само. — Ф. 1429. — Оп.1.
13. *Огієнко І.* Українська культура. — К., 1918.
14. ЦДАВО України. — Ф. 3305. — Оп. 1.
15. *Стрілець.* — 1919. — 19 жовтня (№34).

This article is demonstrating the national-ecclesiastic part of I.Ogienko's activity in 1919-1920.

Key words and word-combinations: national church, I.Ogienko, Ukraine revolution.

Отримано: 10.09.2007 р.